

MUHAMMAD RIZO ERNIYOZBEK O'G'LI OGAGHIY YETUK TARJIMON.

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

3-kurs talabasi

Berdiyev Choriyor

+998990239705 @berdiyevchoriyor@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li Ogahiy yetuk tarjimonli haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li Ogahiy, arab, fors, turkiy xalqlar adabiyoti, "Zubdat ut-tavorix", "Ta'viz ul oshiqin".

Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li Ogahiy 19-asrda Xiva xonligi tarixida o'chmas iz qoldirgan buyuk shaxslardan biri – Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li Ogahiy edi. 1809-yilda Xiva shahri yaqinidagi Qiyat qishlog'ida mirob oilasida tug'ilgan adib: "Biz Xivada yuz urug'idan bo'lgan Amir Eshimbiyning avlodlarimiz", deb yozadi. Munisni davlat rahbari etib tayinlaydi. Munis Ogahiyning amakisi bo'lib, 1829-yilgacha Ogahiyga qaraydi. Uning bolaligi va yoshligi Qiyat qishlog'ida o'tgan, ulg'aygach, Xivadagi madrasalardan birida o'qigan. U arab, fors, turkiy xalqlar adabiyotini, shuningdek, mumtoz musiqa va tarixni qunt bilan o'rgandi. She'riyat olamida uning taxallusi Ogahiy, lug'at ma'nosi ogoh-hushyor. U mohir xattot bo'lib, kufiy, rayhoniyy va kufiy harflarini yaxshi bilardi. Xiva xoni Olloqulixonning Xurosonga safari chog'ida vabo tarqaladi (1829), amakisi Munis vafot etadi. Olloqulixon Munis o'rniga Ogahiy ni mirob rolga tayinlaydi. Ogahiy jahon adabiyoti va madaniyatining nodir durdonalari bo'lgan 20 dan ortiq asarni o'zbek tiliga tarjima qilib, tarjimashunoslik maktabini yaratdi. Olloqulixon (1825-1843), Rahimqulixon (1843-1845), Muhammad Aminxon (1845-1855), Abdullaxon (1855-1855), Qutlug'murodxon (1855-1855), Sayid Muhammadxon (1855-186) , Muhammad Rahimxon II (1864-1874) yashab ijod qilgan. Ogahiyning o'zbek tilida yozilgan "Ta'viz ul-oshiqin" ("Oshiqlar tumorlari") she'ri borki, unda shoirning o'zi yashagan muhit amaldorlaridan qattiq shikoyat qilgan she'rlarini ko'proq uchratamiz. Ogahiy she'rlarida hukmdorlarga qasidalar bor. Bu devonga g'azal, mustazad, muxammas, musaddaslar kiritilgan. Devonda 18 ming misra she'r va 83 ta muhim she'r to'plangan bo'lib, uning muqaddimasida keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, Ogahiy quyidagi tarixiy kitoblarning muallifi bo'lgan: "Riyoziy ud-davla" ("Davlat ishlari", 1825-1842), "Zubdat ut-tavorix" ("Tarixlar qaymog'i", 1846-1855), "Jom'e ul-vaqeoti Sultoniy" ("Sultonlar voqealari to'plami", 1856-1865), "Gulshaniylar davlati" ("Davlat Gulshan", 1865-1872), "Shohidi Iqbol" (1872). Munis mohir tarjimon sifatida Mirxondning "Ravzat us-Safo"ning 2-3 jildlarini yozib tugatolmay qolgan, Muhammad

Mahdixonning “Nodirnoma”si (5 jild), Sharafuddin Ali Yazdiyning “”, Muhammad Yusuf Munshiyning “Tazkirai Muqimxoniy”ni yozgan. ", Nizomiddin Ahmad Haraviyning "Tabaqati Akbarshohiy", Rizoquli Xon Hidoyatning "Ravzat us-safoi Nosiriy", Nizomiy Ganjaviyning "Haft Paykar", Sa'diy Shiroziyning "Guliston", Xusrav Dehlaviyning "Haft bihisht", Muhammad Vorisning "Zubdat ul-Hikoyat" , Abdurahmon Jomiyning “Yusuf va Zulayho”, “Salomon va Ibsol”, “Bahoriston”, “Haft avrang” asarlari, Badriddin Hiloliyning “Shohu gado”, Vosifiyning “Bado’e ul-vaqoe”, Kaykovusning “Kabus” falsafa va axloq masalalariga bag‘ishlangan, Husayn Voiz Koshifiyning “Ahloqi Muhsiniy”, Imomiddin Fijduvoniyniing “Mifat ut Tolibin” tildan o‘zbek tiliga mahorat bilan tarjima qilingan. Quyida ulardan ba'zilari haqida ma'lumot beramiz. “Guliston” Muslihiddin Sa'diyning 8 bobdan iborat asari bo‘lib, bu asarda umuminsoniy orzular, tarbiyaviy hikoyatlar tasvirlangan, asar muallif tomonidan 1862-1863 yillarda tarjima qilingan. "Haft paykar" ("Yetti go'zal") - buyuk ozarbayjon shoiri Nizomiy Ganjaviyning "Xamsa"sining to'rtinchi dostoni. U qabr tasvirida aks etgan. Asar 1865 yilda nasrga tarjima qilingan.“Ahloqi Muhsiniy” XV asrda Hirotda yashagan allomalardan biri, Alisher Navoiyning do‘sti Kamoliddin Husayn Voiz Koshifiyning tarbiyaviy asaridir. Bu asarda ta’lim-tarbiya, farzand tarbiyasida ota-ona va o‘qituvchining o‘rni kabi masalalar o‘rin olgan. Asar 1873-1874 yillarda, ya'ni shoir hayotining yangi yillarida tarjima qilingan. “Yusuf va Zulayho” fors-tojik shoiri va mutafakkiri Abdurahmon Jomiy “Xamsa”sining yangi dostonidir. Bu doston insonni kuylashga bag‘ishlangan go‘zal badiiy yodgorlikdir. Ogahiy bu asarni 1869 yilda tarjima qilgan.“Shoh va Gado” fors-tojik shoiri Alisher Navoiyning zamondoshi Badriddin Hiloliy dostonidir. Fors-tojik adabiyotida uchta doston “Shoh va Darvesh” nomi bilan mashhur. Unda solih podshoh obrazida insondagi samimiy, chinakam muhabbat tuyg‘ulari ulug‘lanadi. Ogahiy bu asarni 1870-yilda nasrga tarjima qilgan.“Zubdat ul-xoryat” (“Hikoyalar kitobi”) — Aurangzeb davrida Hindistonda yashagan tarixchi Muhammad Vorisning tarixiy-badiiy asari. Axloqiy va tarbiyaviy hikoyalar podshoh Aurangzeb faoliyatiga qarab tasvirlangan. Kaykovusning “Kabus”i (1082-yilda yozilgan) Sharq xalqlari orasida mashhur va mashhur asar bo‘lib, bu asar Ogahiy tomonidan 1860-yilda tarjima qilingan.Asarda otaning o‘g‘ilga o‘gitlari, xalq maqollari va qissalar, asosiy tarixiy voqealar va tarixiy shaxslar rivoyatlar bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, Oliy Haqiqatning yagonaligiga payg‘ambarlar xilhatiga to‘g‘ri yondashish kerak. Bu rag‘batlantiruvchi bebaho ish. Ogahiy tarixga oid asarlari bilan bu sohadagi munislik an‘analarini yanada rivojlantirdi va yuksaltirdi. Munis va Ogahiy birgalikda yozgan “Firdavs-ul-iqbol” asari va uning Xorazm tarixiga oid besh asari nafaqat o‘zbek xalqining, balki tojik, qozoq, turkman, Qoraqalpoq, rus, eron xalqlari , afg‘on xalqlarining tarixi, madaniyati, san’ati, urf-odatlarini, psixologiyasi, bu xalqlarning kelib chiqishi, tirikchilik manbai qabilalar tarixini o‘rganish uchun boy manba bo‘lib xizmat qiladi.

[1]Bu asarlarda iste'dodli shoir, taraqqiyparvar adib Munis ijodi, Ogahlar tarixi, xalqlar tarixi, turmushi, kundalik faoliyati, masjid, madrasa qurilishi, turli voqealar tasviri, Ogohlar tarixi, ogohlar tarixi, xudojo'ylar tarixi o'z ichiga olganligi xarakterlidir. Ogahiy bu asarida o'zi haqida shunday yozadi. "Yoshligimda boshimga har tarafdin musibat yog'ar, yuragimda doimo notinchlik, ko'nglimda xonlik hukmronligi bor edi. Lekin allomalar, shoirlar suhbatida bo'lib dunyodan har xil azob-uqubatlarni tarqatardim." "Zubdat ut-tavorix" 1846 yilda yozilgan bo'lib, Rahimqulixon davriga bag'ishlangan. "Jome' - ul voqeoti Sultoniy" 1856-yilda yozilgan. "Gulshani davlati" 1865-yilda yozilgan bo'lib, Sayid Muhammadxon davriga bag'ishlangan. 1865-1873 yillar yozuv voqealari bilan uzilib qolgan, ba'zi sahifalarida suv dog'lari bor, [2]Qo'qon qog'ozida, sarlavhalari qizil siyohda, qizil rangda yozilgan va charm muqovasi, nusxa muallifining ismi va yili ko'rsatilmagan, 227 varaq, hajmi 14 -25 sm.[6]Asarda nafaqat Xorazm tarixi, balki Buxoro amirligi va Qo'qon xonlarining Rossiya bilan olib borgan urushlari, kelishuvlari va ularning Ogahiy 1845-yilda miroblik burchi bilan safarda otdan yiqilib, oyog'ini sindirib oladi. Uzoq vaqtdan so'ng u butunlay yura olmay qoladi. Uzoq davom etgan kasallik, yolg'izlik va qashshoqlik. U 1874-yilda 65 yoshida vafot etgan Ogahiy xonligida katta o'zgarishlar ro'y berayotgan paytda. Akademik G'. G'ulom "Mamlakatimizdagi boshqa xalqlar qatori o'zbek xalqi ham asrlar davomida yaratilgan boy, betakror madaniyatga ega. Bu yerdan bir qancha buyuk fan, adabiyot va san'at namoyandalari yetishib chiqqan. Aytish joizki, keyingi yillarda Lutfiy, Otoyiy, Sakkokiy, Bobur, Mashrab, Turdi, Munis, Ogahiy, Feruz ijodi bejiz o'rganilmaydi, biz faqat Navoiy, Muqumiy, Furqat, Zavqiy, Avaz kabi shoirlar ijodini o'rganamiz. Biz o'rganish bilan cheklanamiz" - dedi u. Shundan keyin «Ogahilogiya» fani vujudga keldi. 1958-yilda Toshkentdan Xivaga kelgan Subutoy Dolimov (1907-1991) Ogahiy va Munis qabrlarini zo'rg'a topadi. 1959-yilda [3]G'.G'ulom, Ibrohim Mo'minov, Qori Niyoziy, Zulfiya, Uyg'un, Ayyomiy, Subutoy Dolimov, Egam Rahim, Guvomiddin Munirovlar keldi. Shundan so'ng Ogahiy bog'i va qabri qayta tiklanib, 150, 180, 190 yillik to'ylari o'tkazilgan. Adib qalamiga mansub 26 ta asardan 4 tasi topilmagan, 22 ta asaridan 16 tasi saqlanib qolgan. Ulardan 6 tasi (11 nusxada) Beruniy nomidagi Respublika Sharqshunoslik institutida saqlanmoqda. Sankt-Peterburgda 10 ta, Dushanbeda 8 ta asari bor. Bugungi kunda jahon fondlarida uning 22 ta adabiy asari, 72 ta qo'lyozma nusxasi saqlanmoqda. Uning asarlarini ilk bor Armeni Vamberi Sayid Muhammadxon davrida Xivaga kelganida, 1873 yilda A. Kunxon xazinasidan 300 dona nodir kitob olib, Munis va Ogahiy ham olgan. U turkmanlarning tarixiy asarlari bilan bir qatorda Munis va Ogahiy asarlarini ham o'rganib, «Turkistonni sug'orish» (S.P. 1914) va «Turkman xalqi tarixidan lavhalar» (L. 1929. Shundan so'ng P.P. Ivanov) kitoblarini yozdi va A.K. Borokov o'z tarixi) "O'rta Osiyo xalqlari tarixidan tekisliklar" (1958) va "14—19-asrlarda turkmanlar tarixi" asarlarini yozgan. Ya. G'. Ulomov 1976 yilda

Ogahiy asarlari asosida “Xorazm irrigatsiyasi tarixi” asarini yozdi. 1962 yilda Subutoy Dolimov “Ogahiy hayoti va ijodiy faoliyati” mavzusida mustaqil nomzodlik dissertatsiyasini himoya qilib, ijodining mahsuldorligi, asarlarining moddiy go‘zalligi nuqtai nazaridan Ogahiy o‘zbek adabiyotining bir qismi sifatida baholandi. [4]Alisher Navoiydan keyingi eng qudratli vakil ekanligi haqidagi ilmiy izlanishlarga keldi. 1970 yilda filologiya fanlari doktori Subutoy (Usmonbek) Dolimov va professor G‘ulom Karimov Ogahiyning 6 jildlik asarlari to‘plamini nashrga tayyorlashga kirishib, 1980 yilda asarni tugatdi. To‘plamning 1-2-jildlarida Ogahiyning “Ta’viz ul” lirik she’ri bor. Oshiqin”, 3-4-jildlarida shoirning tarjima asarlari, 5-6-jildlarida Ogahiyning tarixiy asarlari o‘rin olgan. 1991 yilda Subutoy Dolimov Ogahiy ijod qilgan Kaykovusning “Kabus” asarini tarjima qilib, nashrga tayyorladi. Adibning qabri hozir Shayx Mavlon bobo qabristonida amakisi Shermuhammad Munis qabri bilan birga, bu joy Xiva yaqinidagi Eski Qiyat qishlog‘ida joylashgan.[5]

Xulosa:

Ogahiy ijodini xalqimiz o‘rtasida keng tarqalishida shoir va dramaturg Komil Avazning xizmatlari katta bo‘lib, 1999 yilda shoirning 190 yillik to‘yi respublikmizda ko‘tarinki ruhda nishonlandi va Ogahiyning hayoti, ijodiga bag‘ishlangan ko‘plab risolalar nashr qilindi hamda o‘zi tug‘ilgan qishloqda “Ogahiy uy muzeyi” ochildi. Yaqin kelajakda ulug‘ bobomizning 200 yillik to‘ylari dunyo miqyosida nishonlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.S.Dolimov. Ogahiyning hayoti va ijodi. Toshkent 1963[1]
- 2.Q.Munirov. Munis, Ogahiy va Bayoniyning tarixiy asarlari. Toshkent 1961[2]
- 3 N.Komilov. Ogahiyning tarjimonlik mahorati.Toshkent 1970[3]
- 4.M.Safarboev. Ogahiyning ijtimoiy-siyosiy va estetik qarashlari. Toshkent 1993[4]
- 5.N.Jumaxo‘ja, I.Adizova. So‘zdin baqolirog‘ yodgor yo‘qdur.Toshkent 1995[5]
- 6.Primqulov A. Ogahiy masnaviylari. Toshkent 1998[6]